

**Барабаш А.Г.**, канд. юрид. наук, доцент  
доцент кафедри публічного та приватного права  
**Волковська А.А.**, студентка юридичного факультету  
групи КЮ-192  
Національний університет «Чернігівська політехніка»

## **ПРАВОВИЙ СТАТУС ФІЗИЧНИХ ОСІБ ЯК СУБ'ЄКТІВ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА**

Активні військові дії на території України зумовлюють збільшення кількості мігрантів, а отже розширення кола міжнародних приватних відносин за участі фізичних осіб. Зважаючи на це, дослідження правового статусу учасників міжнародних приватних відносин набуває важливого значення.

**Метою дослідження** є визначення особливостей правового статусу фізичних осіб як суб'єктів міжнародного приватного права.

**Виклад основного матеріалу.** Для права будь-яких країн характерною є диференціація фізичних осіб на такі різновиди: громадяни певної держави, іноземці, особи без громадянства та особи, які мають подвійне громадянство. Згідно зі ст. 4 Конституції України, в Україні існує єдине громадянство. Відповідно, внутрішнє законодавство України не регулює відносини щодо подвійного громадянства. Згідно ст. 1 Закону України «Про громадянство України» громадянином України вважається фізична особа, яка набула громадянство України в порядку, який передбачений законами України і міжнародними договорами України; іноземцем є фізична особа, яка не перебуває у громадянстві України та є громадянином іншої держави або ж держав; особою без громадянства є фізична особа, яку жодна держава відповідно до власного законодавства не вважає громадянином [1].

Для міжнародного приватного права важливе значення має диференціація фізичних осіб на громадян України та осіб, які не є громадянами України, але перебувають на її території чи вступають у відносини з громадянами України.

Держава перебування для визначення правового статусу іноземців у межах своєї юрисдикції надає їм певний правовий режим (національний, найбільшого сприяння чи спеціальний). Сучасною тенденцією розвитку національного законодавства у сфері регулювання правового статусу іноземців, відповідно до міжнародно-правових документів щодо прав людини, є надання іноземцям національного правового режиму, тобто зрівняння їх у правах з власними громадянами.

В таких випадках можливе виникнення ситуації, за якої іноземці в іншій державі матимуть змогу користуватись дещо більшим обсягом прав, ніж у державі, громадянином якої він є. При цьому загальноприйнятою практикою міжнародного приватного права є те, що, перебуваючи на території іншої держави, іноземець не може посилається на права та свободи, якими він користувався у себе на батьківщині, якщо вони не надаються у державі перебування.

Разом з тим, національний режим для іноземців не буває повним. Практично у всіх державах іноземні громадяни не можуть обіймати посади в органах державної влади та місцевого самоврядування, обирати і бути обраними до представницьких

органів влади, виконувати військовий обов'язок, бути судьями, прокурорами, нотаріусами та ін. [2, с. 198].

Правовий статус фізичних осіб у цивільному праві розкривається через категорії правоздатності та дієздатності. Під правоздатністю фізичної особи розуміється її здатність бути носієм відповідних прав і обов'язків, що допускаються об'єктивним правом цієї країни. Під дієздатністю фізичної особи розуміється її здатність своїми діями набувати права і обов'язки.

Правовий статус фізичних осіб як суб'єктів міжнародного приватного права – це сукупність прав, свобод та обов'язків, що належать цим особам у приватноправових відносинах, ускладнених іноземним елементом. Особливості правового статусу фізичних осіб як суб'єктів міжнародного приватного права полягає, насамперед, в «розщепленні» їх правового статусу. Спробуємо пояснити більш детально, що ми розуміємо під розщепленням правового статусу фізичної особи у міжнародному приватному праві. Так, з точки зору теорії права будь-який нормативно-правовий акт має межі своєї дії в трьох «вимірах»: 1) у часі, тобто обмежений періодом дії, коли нормативно-правовий акт має юридичну чинність; 2) у просторі, на який поширюється дія нормативно-правового акта; 3) за колом осіб, які підпадають під вплив нормативно-правового акта: на основі нормативно-правового акта в них виникають юридичні права і обов'язки [3, с. 167]. Якщо фізична особа-громадянин України знаходиться на території іншої держави, то, з однієї сторони, вона перебуває у просторі, де діють закони іноземної держави, а з іншої сторони, маючи громадянство України, особа залишається під захистом українських правових норм. Тобто, і нормативні акти іноземної держави, і нормативні акти України діють одночасно в часі щодо цієї особи. Врегулювати правовий статус зазначеної особи можна шляхом застосування колізійних прив'язок, визначених у міжнародному приватному праві.

Основною колізійною прив'язкою згідно з якою визначається правовий статус фізичної особи, її правоздатність та дієздатність є особистий закон фізичної особи *lex personalis*. Різновидами особистого закону фізичної особи вважаються:

а) закон громадянства (*lex patriae, lex nationalis*) – означає застосування права тієї держави, громадянином якої є дана особа;

б) закон місця проживання (*lex domicilii*) – означає застосування права тієї держави, де відповідна особа постійно чи переважно проживає.

Популярність застосування закону громадянства в країнах континентального права пов'язується з вченням італійського правознавця Паскуале Манчіні. Він обґрунтував важливість прив'язки правового статусу особи до її громадянства ще в другій половині XIX століття [4, с. 309]. Наразі закон громадянства застосовується у міжнародному приватному праві Франції, Німеччини, Бельгії, Іспанії, Греції. Застосування закону громадянства викликає складнощі, адже правові норми країни громадянином якої є особа необхідно використовувати в іншій країні, для якої такі норми є «чужими», «невідомими». Виникають проблеми і щодо тлумачення «чужих» правових норм, і щодо їх співвідношення з публічним порядком зарубіжної держави.

Більшість вчених дотримуються думки, що закон місця проживання особи є характерним для країн англосаксонської правової сім'ї. І це дійсно так. Вказана колізійна прив'язка застосовується у міжнародному приватному праві США,

Великобританії, Ісландії. В той же час *lex domicilii* закріплений законодавством таких континентальних країн як Швейцарія, Норвегія, Данія.

На перший погляд, видається, що застосування закону місця проживання є більш простішим, а ніж застосування закону громадянства особи, яка перебуває поза межами своєї країни. Але це не вірно. Проблема полягає у визначенні такого місця проживання (доміцилію). Так, за правом США доміцилієм вважають певний строк постійного чи переважного перебування фізичної особи у певній місцевості. За правом Великобританії доміцилієм особи вважають місце її народження. Як свідчить практичний досвід, застосування *lex domicilii* у зарубіжних країнах призводить до того, що місце проживання особи визначається безпосередньо в суді.

**Висновки.** Правовий статус фізичної особи у міжнародному приватному праву залежить від виду такої фізичної особи. З точки зору міжнародного приватного права, суттєво відрізняється правовий режим громадян певної країни та інших осіб, які проживають чи перебувають на її території (іноземців, осіб без громадянства; осіб, які мають подвійне громадянство). При визначенні правового статусу інших осіб можуть виникати колізії між правовими нормами країни, в якій перебуває особа, та країни її громадянства. Колізії вирішуються шляхом застосування колізійних прив'язок: *lex patriae*, *lex nationalis* або *lex domicilii*.

#### Список використаних джерел

1. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 року №2235-III. Відомості Верховної Ради України. 2001, № 13, ст.65 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 15.02.2023 р.).
2. Міжнародне приватне право: навчальний посібник. Бігун В.А., Білоусов Є.М., Гайворонський В.М. та ін. За ред. В.М. Гайворонського, В.П. Жушмана. Київ. Юрінком Інтер, 2007. 366 с
3. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є.В. Білозьоров, В.П. Власенко, О.Б. Горова, А.М. Завальний, Н.В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С.Д. Гусарєва, О.Д. Тихомирова. К. : НАВС, Освіта України. 2017. 320 с.
4. Raiteri M. Citizenship as a Connecting Factor in Private International Law for Family Matters. *Journal of International Private Law*. 2014. 10(2). Pp. 309-334.